

כתיבת הכתובה בחופה המתקיימת לאחר השקיעה

שאלה

לעתים קורה שחופה שתוכננה להתקיים קודם השקיעה נדחית לאחר השקיעה. בחלק מן המקרים, הדחייה נובעת מסיבות של "הרגע האחרון", כאשר הכתובה כבר נכתבה ונחתמה, לאחר קבלת קנין כדת וכדין - לפני השקיעה. האם צריך לכתוב את הכתובה מחדש?

א. כתובה שנכתבה ביום ונחתמה בלילה

מקובלנו מפי חז"ל (ר"ה ב, ב; ב"מ יז, ב) ש"שטרי חוב המוקדמין פסולין והמאוחרין כשרים". טעם הדבר הוא משום שהמחזיק בשטר גובה מנכסים משועבדים על פי היום הכתוב בשטר, וכאשר הוא בא לגבות מלקוחות שקנו את הקרקעות מן החייב קודם יום חתימת השטר - ועדיין לא יצא קול לחובו - הלקוחות נפסדים. דינו של שטר מוקדם מבואר בשו"ע (חו"מ מג, ז-ח), שאם נכתב בשוגג גובה רק מנכסים בני חורין, ואם נכתב במזיד אינו גובה בו כלל.

לגבי כתובה נאמר בגיטין (יח, א):

אמר שמואל: כתובה כמעשה בי"ד דמיא, מה מעשה בי"ד נכתבין ביום (=עפ"י התאריך של היום) ונחתמין בלילה (=שאחריו), אף כתובה נכתבת ביום ונחתמת בלילה.

כתובתיה דרבי חייא בר רב איכתוב ביום ואיחתום בלילה, הוה רב התם ולא אמר להו ולא מידי. לימא כשמואל סבירא ליה: עסוקין באותו ענין הוון; דתניא, אמר רבי אלעזר בר רבי צדוק: לא שנו אלא כשאין עסוקין באותו ענין, אבל עסוקין באותו ענין - כשר.

נחלקו הראשונים מהי משמעות "כמעשה בית-דין": לדעת רש"י (ד"ה אף כתובה) ורוב הראשונים, שעבוד הכתובה יחול משעת הכתיבה. ואילו לפי התוס' רי"ד (על אתר), משעת הכניסה לחופה.

קיימת מחלוקת ראשונים נוספת בשאלת תחולתה של קביעה זו, שהכתובה כמעשה בית-דין: מתייחסת רק למנה ולמאתים (שהם תנאי בית דין), או שמא מתייחסת קביעה זו גם לתוספת הכתובה. לדעת הגהות אשר"י (גיטין ב, ז, בשם מא"ז) כל הכתובה היא מעשה בית-דין, כולל התוספת. לדעתו, דחיית החתימה אינה פוסלת את ההתחייבות על התוספת. לעומת זאת, לדעת הרשב"א (גיטין שם ד"ה מה) אין הדברים אמורים אלא בעיקר הכתובה, ולא בתוספת, שהקול היוצא עליה תלוי בחתימת העדים¹.

מחלוקת שלישית בין הראשונים היא בפסק ההלכה לגבי כתובה: לדעת הרי"ף (דף ח, ב) והרא"ש (גיטין ב, ז), הלכה כרב, שהכתובה נחשבת כשאר שטרות, וכשרה רק אם עסוקים באותו ענין². ואילו לדעת הרשב"א (יח, א ד"ה כתובתיה) והגה"מ (הל' אישות פ"י אות ח), הלכה כשמואל, שכתובה נחשבת כמעשה בית-דין, וע"כ כשרה אם נכתבה ביום ונחתמה בלילה³.

בנד"ד, ללא מעשה קנין קודם שקיעה, נראה כי לסוברים שגם הכתובה וגם התוספת הן כמעשה בית-דין, אין שום בעיה. ואילו לסוברים שהתוספת אינה כמעשה בית-דין, הרי לגבי התוספת ישנה בעיה של שטר מוקדם. ולדעה הסוברת שהכתובה כשרה מפני שעסוקים באותו ענין, ג"כ צריך לדון מה הדין לגבי התוספת.

ב. קנין בכתובה

כתב הר"ן בפירושו לרי"ף (גיטין ח, ב ד"ה כתובה):

ונ"ל, דכי אמרינן דעסוקין באותו ענין כשר - היינו דוקא בשטרי הלואה, דזוזי משעבדי ליה; וכיון שהם מזומנים לחתום, איכא קלא. אבל בשטרי חיוב, שהוא מתחייב בקנין או בשטר, במה מתחייב ביום? ואע"ג דאיכא קלא במילי, בודאי לא משתעבד. ולפיכך תמהני על הרמב"ם ז"ל שכתב בפרק הנזכר: "ואם היו עסוקין בענין עד שנכנס הלילה וחתמוהו, אע"פ שקנו מידו בלילה, כשר"; ומשמע אפילו בשטרי חיוב.

1. וכן בחידושים המיוחסים להריטב"א (שם, ד"ה אמר שמואל). וכ"כ המגיד משנה (פכ"ג ה"ג) בשם הרמב"ן והרשב"א. ועי' חידושי הר"ן (ד"ה אף) ובפירושו לרי"ף (דף ח ע"ב ד"ה כתובה).
2. וכן עולה משתיקתו של הרמב"ם. וכן דעת המאירי (גיטין שם).
3. ועי' ש"ך (חושן משפט סי' ס"ק לד), שהביא את המחלוקת ולא הכריע בה.
4. הל' מלוה ולוה כג, ד.

דברי הר"ן צריכים ביאור. שהרי הגמרא בגיטין הסבירה את שתיקתו של רב בכתובת בנו שנכתבה ביום ונחתמה בלילה, בכך שהיו "עסוקים באותו ענין". וכיון שגם כתובה היא שטר התחייבות, לא מובן חילוקו של הר"ן. ואולי כוונתו להסביר זאת דווקא לפי הדעה הסוברת שהכתובה היא כמעשה בית-דין, וחילוקו לשאר שטרות ולא לכתובה. הב"י (סעי' טז-יז ד"ה ואם נכתב), שהביא את דברי הר"ן, לא העיר על כך כלל. והט"ז (ס"ק יז) העיר שחילוקו לא מבואר, שהרי הגמרא השוותה שאר שטרות לכתובה.

בשו"ע (חו"מ מג, יז) הביא את פסק הר"ן:

יש מי שאומר דהא דאמרינן דעסוקין באותו ענין כשר היינו דוקא בשטרי הלואה אבל בשטרי חיוב שהוא מתחייב בקנין או בשטר, לא.

אולם הש"ך (ס"ק לו) כתב שמהרמב"ם ויתר הפוסקים משמע שלא פסקו כר"ן. ובחכמת שלמה (למהר"ש קלוגר) כתב:

נ"ב עי' בסמ"ע הטעם. ולפי"ז נראה דהה"ד נמי בכתובה אם לא היה החופה והקנין רק בלילה והכתובה נכתבת ביום - פסולה, אף שהיו עסוקים באותו ענין, כיון דכתובה לא קבל ממנה שום דבר כנגד מה שמוסיף לה. ונהי שמתחייב, הוי רק ע"י החופה שכנסה לחופה ובזה מתחייב לה כתובה... דומה ממש לשט"ח או קנין, שלא מהני עסוקין באותו ענין. ואין דומה לשטר הלואה שהחיוב מתחיל מזמן המעות שנתן ביום. וכן אף למ"ד בש"ס (גיטין יח, א) דכתובה נכתבת ביום ונחתמת בלילה דכמעשה בית-דין דמי גם כן פירש"י שם להדיא דוקא כשכנסה לחופה ביום אבל אם לא כנסה לחופה ביום לא מהני...

וכבר כתבו התוס' (גיטין יח, א ד"ה אף) שהדרך להימנע מכל בעיה של שטר מוקדם לגבי תוספת כתובה, היא על ידי קנין מהחתן בזמן הכתיבה⁵, ודבר זה פותר אף את חששו של הר"ן.

עפ"י דברים אלו, בכתובות שקיבלו עליהן קנין לפני השקיעה, אף שסידור החופה והקידושין התאחר, אין שום חשש. אולם האחרונים, ובמיוחד בזמננו, טענו שאין לנהוג כן לגבי חופות בזמננו, כאשר לא רק החופה נעשית בלילה אלא אף הקידושין.

ג. מחזי כשיקרא

כתב הלבוש (הל' כתובות סו, יא):

מן הדין היה ראוי ליזהר שלא לכתוב הכתובה עד אחר שקיבל הקנין, דמיחזי

5. וכן כתבו: ר"י מיגאש (שו"ת, סי' קנט); רשב"א (גיטין שם ד"ה מה); רא"ש (גיטין ב, ז) והגהות אשר"י (שם); מגיד משנה (הל' מלוה ולווה פכ"ג ה"ג); רדב"ז (שו"ת, ח"ד סי' קעד).

כשיקרא. וגם היה מן הראוי שלא לחתום הכתובה עד אחר החופה, דאיך יחתומו על "וצביאת מרת פלונית והות ליה לאינתו" קודם שתיכנס לחופה, והוא שקר גמור?

ומה שהעולם אין נזהרין בזה, משום דלפעמים כשעושיין החופה בערב שבת יש תיגרא ביניהם ומשהיין החופה עד סמוך לחשיכה, ואם היו מאחרין החתימה עד אחר החופה לא היו יכולין לחתום מחמת שהוא שבת, לכך חותמין קודם לכן בכל הכתובות, וסומכין כיון שעסוקין באותו ענין לא מיחזי כשיקרא. אבל יש מקומות שנהגו שאין חותמין הכתובה עד אחר החופה ונעשה הקנין בפניהם כשהכלה עומדת תחת החופה.

לפי תיאור החשש בדבריו, משמע שהוא לא חשש לכתובה מוקדמת, אלא לצד ה'מיחזי כשיקרא' בכך שחותמים שהיתה לו לאשה אע"פ שעדיין לא נשאה.

על דבריו יש להעיר מדברי התשב"ץ בסוף תשובתו (ח"ג סי' שא) בביאור הכתובה, שכתב: ויכול לקרות הסופר "וקנינא" קודם קנין. ולא חיישינן למחזי כשקרא אלא בדבר שהשקר יכול להתברר, כגון ההיא דפ' גט פשוט (קעב, א): "כי קיימיתו בהיני כתבוהו בהיני ואע"ג דמימסרן לכו מלי בשילי" משום מחזי כשקרא; שהרי יכול להתברר שקר זה אם כתבו המקום שנמסרו להם הדברים ולא כתבו המקום שחתמו. אבל בכל דבר שאחר גמר מעשה הוא אמת, אע"פ שבשעת הכתיבה אינו כן, לא חיישינן למחזי כשקרא אחר שנגמר הדבר נראה שהוא אמת...

וכן בכאן, אע"פ שבשעת הקריאה לא קנו ממנו עדיין - כיון שאין חותמין עד שקונין ממנו - יכולין לקרותו, ולא מחזי כשקרא. ואלו היינו חוששינן למחזי כשקרא היה אסור לכתבה עד שקנו ממנו. וכיון שבכתיבה אין חוששינן למחזי כשקרא כ"ש בקריאה.

וא"כ לפי כללו של התשב"ץ - שכל דבר שיהא אמת בסופו אע"פ שעתה מיחזי כשיקרא, אין חוששים לו - לא תהיה בעיה לעשות קנין על הכתובה קודם החופה.

ד. עדות שקר

כתב בשו"ת מנחת שלמה (ח"ג סי' קג ס"ק יח):⁶

ועתה הנני להעיר את כ"ת על האמור בספרו 'כתובה כהלכתה' (דף יט אות יב): "אם כתיבת הכתובה וקבלת הקנין נעשו סמוכים זה לזה כשהם עסוקים באותו ענין יש להכשיר בכל גווני".

6. ח"ב סי' קכח (לפי מספור פרויקט השו"ת).

ולענ"ד יש להקפיד לא לעשות כן, שהרי בכתובות שלנו העדים מעידים שנתקדשה לו והות ליה לאינתו, וכך קובעים גם בספרי הקהילה. ובהא מלתא הרי פליגי בה רבוואתי אם מתחשבין עם שטר ראייה על קדושין כיון דהוי רק מפי כתבם הואיל ואין זה שטר קנין, ובשו"ע (סי' מב סעיף ה ובנו"כ) מבואר שכן צריכים לחשוש ולהתחשב עם שטר כזה. ונמצא שאם הקדושין רק בלילה, אף שבנוגע לממון של הכתובה זה טוב, אבל העדים הרי חתמו על שקר שנתקדשה ביום א' ולא נתקדשה רק ביום ב', ואם ח"ו יבואו עדים לאחר זמן שנתקדשה ביום א' לאיש אחר יתכן שהיא ודאי אשתו של פלוני. וא"כ הרי ודאי אסור לעשות כן ולחתום על שקר, כי אין זה רק מיחזי כשיקרא אלא שקר ממש, וענין זה מצוי מאד וטעון בירור.

תורף דבריו של הגרש"ז אויערבך הוא שהמלים: "והות ליה לאינתו" הם עדות על הקידושין, ולפחות לצד האיסורי שבקידושין יש בכך עדות שקר, שהרי נתקדשה רק למחרת. ואף שקוטנו של הגרש"ז א עבה ממותננו, דבריו צריכים עיון. שהרי הכתובה אינה עדות על הקידושין אלא על הנישואין. כך כתב הראב"ה (ח"ד סימן תתקיט ד"ה הוי לי) בהסבר נוסח הכתובה: "הוי לי לאינתו".

"התקדשי לי" לא תיקנו לכתוב בכתובה, משום דזימנין דקידשה כבר במקום אחר ואין כאן אותם עדים, וקידושין לחוד וכתובה לחוד.
וכן כתב בתשב"ץ (ח"ג סי' שא):

"הוי לי לאנתו כדת משה וישראל" - שעד עכשיו לא היתה אלא מקודשת, ואינו חייב בשאר כסות ועונה, ועכשיו נעשית נשואה להיות אשתו גמורה להתחייב במה שכתוב בכתובה.

הנה לפי שניהם הביטוי "הוי לי לאינתו" בכתובה משמעו נישואין ולא קידושין, כשם שכל החיובים הרשומים אחרי כן הם חיובי נישואין ולא חיובי קידושין.⁷ וכן המדייק בדברי הלבוש (לעיל אות ג) יראה שדיבר בנישואין ולא בקידושין.

אמנם מצאנו בלשון חכמים שהמלים "הוי לי לאינתו" כוונתם לקידושין ולא לנישואין, כמבואר בקידושין (ה, ב): "הרי את לי לאינתו - הרי זו מקודשת"⁸. אולם על אף זאת, נראה **שבכתובה** משמעות הלשון "הוי לי לאינתו" היא נישואין ולא קידושין, ועל כן אין דברי הגרש"ז א מחוורים.

ואולי כוונתו לומר שהסכמת האשה לנישואין, כוללת ודאי שהיא כבר מקודשת; ובדורנו,

7. ואע"פ שעל הלשון: "וצביאת... והות ליה לאינתו" כתב התשב"ץ: "וכותבין כן לפי שאע"פ שהאשה מתגרשת לרצונה ושלא לרצונה אבל אינה מתקדשת אלא לרצונה..." ומשמע שהמונח כאן כוונתו קידושין נראה שבה להסביר שהנישואין הם תוצאה של הסכמת הקידושין אבל אין מדובר בקידושין.
8. וכן בבבא מציעא (קד, א).

שהקידושין סמוכים לחופה, נמצא שחתמו קודם הקידושין על תאריך מוקדם, הרי היא אינה מקודשת עדיין - ואיך יחתמו על שקר, ממנו יכולות להיות תוצאות לעדות בדבר שבערוה?⁹

ה. שטר מוקדם

הגר"מ פיינשטיין העיר בחריפות רבה על כך שעורכי החופות מסתמכים על קנין לפתרון בעיית הכתובה המוקדמת.

מקום אחד הוא בשו"ת אגרות משה (אה"ע ח"ד סי' ק) המרחיבים את דבריו בדברות משה (ב"מ סי' כ הע' ג). הוא מוכיח את דבריו מהתוס' (ב"מ ז, ב ד"ה בזמן; יז, ב ד"ה מן האירוסין), האומרים שהמוצא כתובה, אינו צריך לחשוש שמא נכתבה לפני האירוסין; והסביר בטעם דבריהם, שאסור לכתוב כתובה לפני האירוסין. ואלו דבריו במסקנתו:

ולכן פירשתי שטעם התוס' משום דאם כתב קודם אירוסין לא שייך חיוב כתובה ולא היו אומרים בזה עדין בחתומיו זכין לו וגם לא היה מועיל קנין, וא"כ היה לנו לחשוש שמא כתב בניסן קודם אירוסין, והוצרכו לומר דלקודם אירוסין ליכא למיחש דכתב לה משום דאין הדרך לכתוב אז.

וא"כ הוא ראייה גדולה מתוס', שבזה"ז דמקדשין תחת החופה, אין לכתוב הכתובה ביום אם החופה תהיה בלילה, דתהיה מוקדם אף שעסוקין באותו ענין...

והאריך עוד ביישוב דעת הריב"ש עפ"י דעתו שהכתובה פסולה.

וכן במקום אחר (או"ח ח"ה סי' ט ד"ה בדבר כתובה):

בדבר כתובה שכתובה ביום והחופה תהא בלילה, בזמננו שמקדשין תחת החופה, תהיה פסולה אף שעסוקין באותו ענין. דהא דאיתא בגיטין (דף יח ע"א) בכתובה שנכתבה ביום ונחתמה בלילה, כשעסוקין באותו ענין כשר - הוא רק בזמננו, שהיו מקדשין הרבה זמן קודם שהיו הנישואין, דשייך להתחייב כתובה גם קודם הנישואין...

9. **הערת העורך (ע. א.):** לו יהי כדברך, כיצד יכולים העדים להעיד שהיא נשואה (ונישואין חלים רק לאחר קידושין) על זמן בו איננה נשואה כלל? ועל כן ברור שכאשר העדים מעידים "ותהי ליה לאינתו" - כוונתם כיום לכך שהיא אינה פנויה. משום כך, לא מובנת הקושיא על הגרשז"א, שלכאורה היא לשונית גרידא.

תשובת הכותב: קושייתי על הגרשז"א נובעת מכך שקושייתו היא דווקא על מצבנו עתה, שהקידושין נעשים מתחת לחופה והכתובה נחתמת לפני כן. וממילא הכתובה בשנים קדמוניות בנוסח שלפנינו לא היה בה פגם. הערתו היא מכך שהכתובה הופכת להיות ראייה על שעת הקידושין; דבר שלשעבר לא היה כן, ומדוע? מפני שהיא אך ראייה על נישואין ולא על קידושין. לכן אין הכתובה גם עתה ראייה ברורה על קידושין מוקדמים אלא ראייה עקיפה.

אבל בזמננו, שהקידושין הם כשכבר הם תחת החופה, שא"כ לא שייך כלל עניין כתובה, דלא שייך חיוב כתובה לאשה פנויה, שלכן הוא מוקדם כשהזמן יהיה כתוב כשעת הקנין והחתימה.

ואם אירע שכתבו וחתמו ביום בחשבם שהחופה תהיה קודם הלילה, ואח"כ אירע שנתאחרה החופה, צריכין לכתוב כתובה אחרת בזמן הקידושין שתחת החופה. והקנין, אין קפידא מתי נעשית. ואף שרבותינו מפרשי הש"ע (בחו"מ סי' מג סעי' טז) לא הזכירו חילוק - עיין בש"ך שם (ס"ק לד) שנקט דין דגמ' - מ"מ פשוט לע"ד כדכתבתי.

בעל האגרות משה יצא לפסול בדורנו את כל הכתובות שנכתבו ביום שלפני כן, אפילו עשו עליהם קנין באותו יום, כיון שקדמו לקידושין ואין כותבים כתובות לפנויות. ודבריו אף הם צריכים עיון.

א. ראשית, מהסוגייה בקידושין (נ, ב) משמע שהיו מקומות שבהם כתבו כתובה קודם קידושין, והובא אף ברמב"ם (הל' אישות ט, כ) ובשו"ע (אה"ע מה, ג). אמנם נראה שאותן כתובות לא היו מוקדמות, משום שהזמן שנכתב בהן היה זמן הנישואין, וא"כ חלות החיוב על הבעל וממילא גם תחילת השעבוד היה רק מרגע הכניסה לחופה, ואינן מוקדמות. וע"כ אין בכך כדי להקשות על דברי האגרות משה, שעסק בכתובות מוקדמות¹⁰.

ב. שנית, דברי האגרות משה לא מתיישבים עם דברי התוס' רי"ד, שכתב:

וכתובה נמי משעת כניסה לחופה נתחייב ליתן לה מאתים זוז וחייל שיעבודא עליה, ואע"ג דלא איחתם שטרא, דהעיקר זמן השיעבוד כניסתה לחופה הוא, ואם תקדים כתיבה לחתימה אין בכך כלום.

לשיטת התוס' רי"ד, הכתובה נכתבה ביום, ומתוך שהיא מעשה בית-דין היא חלה בזמן הכניסה לחופה, מתוך שנכתבה לשם חיתונם¹¹. ואף במקרה דילן היא נכתבת לשם חיתון. ג. עוד יש להקשות על דברי האגרות משה משו"ת מהר"י וייל (סי' ז; הו"ד בבית שמואל סי' סא ס"ק ז) העוסק בנישואין אשר הוברר בהם שהקידושין היו פסולים ולכן נדרשו קידושין אחרים, ובתוך דבריו כתב:

ואין צריך לא ברכת אירוסין ולא ברכת נישואין, כיון דכבר בירך בשעת קדושין

10. אמנם בערוך השולחן (אה"ע סי' מה, סעי' יח, כ) כתב שבזמננו תמיד כותבים כתובה קודם הקידושין, אבל גם הוא, נראה שהתכוון שזמן של הכתובות הוא יום הנישואין עצמו וע"כ אינן מוקדמות.

11. דברי התוס' רי"ד מבוססים על עיקר דין כתובה שהחופה קונה בין אם נכתבה ובין אם לאו, וכן אם נכתבה תוספת ולא נחתמה, ולא נעשה קנין - החופה קונה והחתן מתחייב. לכן גם כאן, כיון שכתב ע"מ לכונסה - אפילו קודם הקידושין - החופה תקנה. ועיקר דעתו שהחופה קונה אינה דעת יחיד אלא דעת רוב הפוסקים. וכך נראה מפסק השו"ע (אה"ע סי' נה וסי' סא), ועי"ש בערוה"ש.

הראשונים יצא ידי ברכה...

ונראה דאין צריך לחזור ולכתוב כתובה אחרת, וכתובה הראשונה קיימת; דכיון דבברכה הראשונה סגי, ה"ה בכתובה, דמאי שנא. ואין לומר דברכה שאני, דאשכחן דמהני ברכת נישואין שנה אחת קודם הנישואין... אבל כתובה לא אשכחן דנהגו לאקדומי.

איברא לאו הכי הוא, דאשכחן נמי דוכתא שנהגו לכתוב כתובה קודם הנישואין, כדאיתא בקדושין פ' האיש מקדש: "אמר רב אשי, באתרא דמקדשי והדר כתבי כתובה חיישינן, כתבי והדר מקדשי לא חיישינן". אלמא דאיכא דוכתי דנהגו לכתוב הכתובה קודם הקדושין. ולא מחזי כשיקרא, כמו הברכה, כיון שמתחלה היתה הכוונה לשם קדושין ונישואין, מתחיל הנישואין משעת הברכה. כיון דאותה ברכה מהני, ה"ה דמתחיל השיעבוד משעת הברכה.

מהר"י וייל סובר אם כן, שכתובה מוקדמת - כשהוברר שהקידושין פסולים - אינה נפסלת.¹²

ניתן לומר שדברי האגרות משה, שצריך לכתוב כתובה חדשה, נתונים במחלוקת בין הראשונים. אולם ניתן לומר שאין להשוות מקרים אלו למקרה בו עסק האגרות משה. במקרים אלו הוברר למפרע שהקידושין היו פסולים. והשאלה נפלה על הכתובה, שאכן ניתנה מתוך גמירות דעת לקיימה ובקנין, ואף עתה בכוונתו לקיימה, אף אם היא מתבטלת בעקבות פסילת הקידושין. אולם במקרה דנן, סובר האגרות משה שאין כוונתו שתחול הכתובה מעת כתיבתה ואפילו אם קנו מהחתן. ואפילו מתכוון להקנות - כיוון שאין כותבים כתובה לפניו - הכתובה פסולה.¹³

אולם לכאורה עדיין יקשה על האגרות משה מדברי מהר"י וייל, שהרי כותב במפורש שבמקומות שנהגו להקדים את כתיבת הכתובה לפני הקידושין הכתובה קיימת ואינה מוקדמת והשעבוד חל בשעת הברכה. וא"כ מאי שנא כוונת החיתון שם מכוונת החיתון כאן, ומדוע כאן תחשב הכתובה ככתובת פנויה? וא"כ אין הכרח להכריע כאגרות משה שהכתובה

12. ועי' שו"ת חת"ס (אה"ע ח"א סי' פו [הראשון]) שמשמע מדבריו שמצריך כתיבה מחדש במקרה דומה. ולא הביא את המהר"י וייל. ועי' שו"ת באהלה של תורה (ח"א סי' פב).

ומצאנו שנחלקו בכך ראשונים נוספים, ודבריהם מובאים בכלבו (סי' קמג סעי' ז): לדעת ה"ר יחיאל ור' יצחק ור' נתנאל והרב שי"ן דוראנ"ט, צריך לחזור ולברך ברכת ארוסין ולכתוב כתובה אחרת. ואילו לדעת ה"ר שניאור ב"ר שניאור אין צריך לחזור לברך ארוסין ונישואין, ואף לא לכתוב כתובה חדשה.

13. ודומה הכרעת האג"מ לכתוב כתובה חדשה למש"כ הכלבו (סי' קכד סעי' מד) עפ"י תשב"ץ קטן (סי' תנו) שאם כתבו תאריך מוטעה בכתובה צריך לכותבה מחדש. אם כי שם מדייק לכתוב שהחופה אינה פסולה ורק השטר פסול. וכ"כ בשו"ת הרשב"א (ח"ז סי' תכה).

פסולה, אלא ניתן לומר שהיא תחול לא מזמן הכתוב בה אלא משעת הברכה¹⁴. ואולי היינו דווקא בכתובות שזמן כתיבתן מרוחק מהנישואין, וממילא עדי הנישואין מפרסמים שאין לסמוך על הזמן הכתוב בהן אלא על זמן הנישואין (וכשיטת התוס' רי"ד לגבי מעשה בית דין בכתובה). אבל במקרה בו זמן כתיבת הכתובה סמוך לזמן החופה, יש מקום הרבה יותר גדול לטעות בו, ועל כן סובר הגר"מ פיינשטיין שיש לפסול את הכתובה. והדבר צ"ע. ומצאתי בפסקי הרב ברוך יצחק לוי (פסקי דין, ירושלים, דיני ממונות ובירורי יהדות ד, עמ' רצה) שנשאל אודות כתובה שנכתבה ונחתמה ביום ונמסרה בלילה, אם היא כשרה כשנמסרה בפני עדי מסירה. וזו תשובתו:

מה שעושים מפעם לפעם שכותבים הכתובה וחותמים ביום לפני שקיעת החמה והחופה והקדושין מתאחרים עד אחרי צאת הכוכבים, ומסתמכים על דברי הלבוש (סי' סו סעי' י) שנהגו שמקבלים קנין וחותמים קודם החופה - כבר הקשה בשו"ת שאילת שלום (מהדו"ת סי' עא) שאם איחרו החופה עד הלילה מדוע אין חוששים למוקדם, שהרי אין דעתו להתחייב אלא משעת החופה, ואפ"י עסוקים באותו ענין. - נראה שהטעם הוא עפ"י מה שאמרו בגיטין יח, א הנהו קלא אית להו, ובתוס' שם בשם ר"י כשרואין בזמן שזמן הכתיבה הוא קודם המסירה, אית ליה קלא למילתא, ומסקי אדעתיהו לידע יום המסירה...

לפיכך נראה שצריך שהחתן ימסור את הכתובה לכלה ע"י העדים המיוחדים לקדושין. וכן ראיתי הלכה למעשה בקדושין שהיו נוכחים גאון הדור הגרא"ז מלצר זצ"ל ותחתיו הגאון מרן ר' אהרן קוטלר זצ"ל, ואני הייתי מסדר הקדושין, והיה פקפוק כיון שיצא שסידור הקדושין התאחר קצת אחרי השקיעה, וזמן של הכתובה היה מלפני השקיעה, ואמר אז הגר"א קוטלר זצ"ל שכיון שמוסרים הכתובה לידי הכלה בפני עדים, אין חשש בזה, דקלא אית לה.

עולה, עפ"י דברי הרב לוי, שאף במקרה בו סובר האגר"מ שיש לפסול את הכתובה, ניתן לפתור את הבעיה על ידי מסירה בפני עדי הקידושין, והם יוציאו קול על הכתובה שתחול רק משעת הנישואין ולא מזמן הכתוב בה. אולם לא מובן איך מתוקן בכך השטר המוקדם, הלא סוף סוף כתוב בכתובה זמן שאינו אמת, ויש חשש שיבואו ויגבו מן הלקוחות. ובשו"ע (חו"מ מג ז-ח) לא הובאה האפשרות למסור שטר מוקדם לצד השני בפני עדי מסירה כדי לתקן את פסולו, וצ"ע¹⁵. ורק לפי דברי התוס' רי"ד בהסברו למעשה בית-דין יש מקום

14. **הערת העורך (ע. א.):** מדוע תחול הכתובה משעת הברכה? הרי מהר"י וייל לא קבע ששעת הברכה היא הקובעת, אלא שכשם שברכה כשרה גם זמן רב לפני הקידושין, הוא הדין לכתיבת הכתובה: **תשובת הכותב:** (א) מפורש בדבריו שהכתובה חלה בשעת הברכה דווקא. (ב) דבריו חוזרים לעיקר דין כתובה שנקנית מכניסה לחופה, וקבע ברכה כעיקר החופה.

15. ועפ"י הרא"ש בגיטין (פ"ב סי' ד) יש לומר שדווקא בגיטין סומכים על עדי מסירה להכשיר שטר מוקדם אבל בשאר שטרות אין סומכים על כך. ולהלכה, נראה שרק בגט סומכים על כך.

להצעתו של הגר"א קוטלר¹⁶.

ו. הודאה והתחייבות

בשו"ת רב פעלים (ח"ג אה"ע סימן ג) ישנו דיון במקרה בו היה צורך לבצע את הקידושין מחדש, וכתב שם שאין צורך לכתוב כתובה חדשה. ואלו דבריו:

נ"ל בס"ד טעם אחר דדי לה בכתובה הראשונה, דאפילו אם נאמר קדושין ראשונים לא הועילו, עכ"ז¹⁷ שטר כתובתה נפסל מדין שטר מוקדם, דהא האיש יכול לשעבד עצמו ונכסיו לה מאותו היום שנכתבה הכתובה. דאע"פ שלא נגמרו הקדושין, הנה מחייב עצמו בחיוב בקגו"ש [= בקנין גמור ושלם] מאותו היום. וקי"ל האדם מתחייב בדרך חיוב, אפילו בדבר שאינו חייב בו...

ועוד אני אומר טעם נכון יותר, והוא דקי"ל לענין ממון יתחייב האדם ע"פ הודאתו, אפילו שהיא הודאה בשקר... והרי כאן ראובן הודה בפני עדים בשטר הכתובה שזו אשתו גמורה שנתקדשה לו, ולענין ממון ודאי מהנייה הודאתו דאמרינן ודאי קדשה כפי הדין, וזו אשתו גמורה. ונמצא זה מתחייב בשטר כתובה זה מההוא יומא שהודה בו בשטר כתובה, ואין כאן פיסול מוקדם. ורק לענין איסורא לא סמכינן ע"פ הודאה זו ועבדינן קדושין מחדש¹⁸.

ולדבריו עולה שלא מביעיא שהכתובה תחול מהנישואין, אלא שתחול מזמן הכתוב בה ומדין הודאה. ונראה שאף מדין זה יקשה לאגרות משה. אמנם המקרה אינו דומה, שהרי בנד"ד החתן לא התכוון לכך שהכתובה תחול קודם נישואין. אולם בכל זאת, לפי טעמו, במקרה דנן יחול השעבוד משעת הכתיבה מדין "הודאת בעל-דין".

ז. כתיבת תאריך מאוחר

הרה"ג יעקב אריאל, רב העיר רמת-גן, אמר לי שכדי להתגבר על השאלות הנ"ל, הוא נוהג,

16. **הערת הרה"ג יעקב אריאל:** אפשר לשער שהגר"א קוטלר לא חשש כל כך לסברת הגר"מ פיינשטיין והגרש"ז אויערבך, שכתובה שנכתבה ביום ונחתמה בלילה פסולה משום שטר מוקדם, אלא שמאחר שיצא קול משעת החתימה, חל שיעבוד. ויש אומרים שגם בימינו, שהקידושין נערכים יחד עם הנישואין בלילה, יכול החתן להשתעבד מרגע חתימת הכתובה אע"פ שהיא נעשתה ביום, בזמן מוקדם; ומה שהוא סמך על עדי מסירה, הוא כנראה כסברת הרא"ש בגיטין. ואע"פ שהרא"ש כתב זאת רק בגט, שאינו לגוביינא, ולא בכתובה, שהיא לגוביינא, בכל זאת סברתו חזיא לאיצטרופי לדעה הנ"ל, שההתחייבות חלה מרגע שיצא הקול עם חתימת הכתובה, אע"פ שהיא לפני האירוסין.

17. נראה שחסרה כאן המילה "אין".

18. עיי"ש שהביא ראה נוספת משו"ת דברי-חיים (מצאנו, אה"ע סי' ע).

במקרה שהקידושין יתאחרו לאחר השקיעה ויתקיימו בין השמשות, לכתוב בכתובה את תאריך היום הבא, ובכך להימלט מן הבעיות העולות בכתיבת זמן מוקדם. אולם יש להדגיש שאי אפשר לקבל מהחתן קנין לפני השקיעה על-מנת שהשעבוד יחול בלילה ממש. שהרי הקנין הוא קנין סודר, וקנין זה אינו יכול לחול לאחר זמן, מפני ש"הדר סודרא למריה" וכבר כלה קניינו¹⁹. וא"כ תיקון לבעיית השטר יש בכך, אבל יצטרכו לקבל עליו קנין מידי החתן לאחר חשיכה, לפחות על-מנת לאמת את הכתוב בכתובה "וקנינא וכו"²⁰. וא"כ אם העדים חותמים על הכתובה קודם שקיעה יש כאן חתימה על שקר שהרי קניין סודר שנעשה קודם שקיעה אינו יכול לחול לאחר חשיכה, ואם עדיין לא נעשה קנין, יש בכך מיחזי שיקרא. ועל כך אמר לי הרב אריאל שאכן, אף על פי שכתובה בלא קנין היא כתובה כשרה, וא"כ אפשר לפרש את המילה "וקנינא", לא כהתחייבות אלא כמעשה סרק, לא זו משמעות הכתובה, ויש כאן חשש שקר.

ולמעשה אמר לי הרב אריאל, שאם הכתיבה, החתימה והקנין נעשו לפני השקיעה בתאריך של היום שעבר, ואילו החופה נערכה בין השמשות - הכתובה כשרה. כי כבר נעשה קנין, וקידושין שיערכו בין השמשות, ספק אם ייעשו ביום החתימה. אמנם הגר"מ פיינשטיין והגרש"ז אויערבך, זצ"ל, פוסלים כתובה שנחתמה ביום כאשר הקידושין נעשים בלילה שלאחריהם; אך יש פוסקים שאינם פוסלים, כפי שנכתב לעיל (אות ג) בשם התשב"ץ. ומכיון שהקידושין נעשים בין השמשות, יתכן שגם המחמירים יודו שאפשר להכשיר את הכתובה.

סיכום

מכל הטעמים שהובאו לעיל צריך להימנע ככל הניתן מכתיבת כתובה שזמנה מוקדם לקידושין. ובדיעבד נראה לענ"ד שאין צורך לכתוב כתובה חדשה, מפני שניתן להסתמך בדיעבד על השיטות המקילות שהבאנו במאמר זה. ובמיוחד אמורים הדברים להקל במקרה שהחופה התקיימה בין השמשות.

19. רא"ש (ב"מ ה, כט); שו"ע (חור"מ רז, יד).

20. **הערת העורך (ע. א.)**: לכאורה ישנה דרך אחרת - להשאיר את המטפחת בכיסו של החתן עד לאחר החופה, ואז לא כלתה קניינו, אלא אם כן נאמר שקנין סודר של היום אינו "חליפין" אלא "סיטומתא" בעלמא. אולם מכיון שהסוחרים אינם נוהגים כיום לקנות בסודר, אין לומר שזוהי סיטומתא, ואלו חליפין גמורים.

תשובת הכותב: ע"י ב"י (חור"מ קצה, א; רכג, ג) שכתב שפעולה זו אינה מתאימה לדעת רוב הראשונים במהות קנין סודר. וע"כ אין נראה לפעול בדרך זו. וע"י בשו"ע (קצה, ד ברמ"א, ושם סעי' ה), שכתב שאם מתנה מעכשיו ולאחר ל' (או לדידך לאחר צאה"כ) אכן הדבר נקנה לאחר זמן. אולם לא הייתי נוקט זאת לכתחילה מפני שיש בזה כדי להטעות במקומות אחרים.